

1. Για το ζήτημα της Αρχής: Θεολογία είναι η ιστορία όπου η Έξοδος δεν έχει γραμμές φυγής. Σκέψεις για τις γραμμές φυγής στην Έξοδο από τη θεολογία της τεχνητής νοημοσύνης **2.** «ΝΑ ΞΕΚΙΝΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΔΕ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΝΑ ΓΥΡΙΖΕΙΣ ΠΙΣΩ», Σκέψεις Έξοδο από τη θεολογία της τεχνητής νοημοσύνης **3.** Η φασματική λέξη: σχόλιο για το Νίκο Χαραλαμπίτπουλο. γύρω από το τι θα μπορούσε να σημαίνει το Κάλεσμα, 20 χρόνια μετά. **3.** Η φασματική λέξη: σχόλιο για το Νίκο Χαραλαμπίτπουλο.

καλοκαίρι 2025

1. ΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΔΑΓΜΟΠΟΥΛΟΣ, εισήγηση στη συζήτηση θεολογία και Α.Ι., στο Μέγαρο Στήν, στις 20/12/2024 στο πλαίσιο του δημόσιου προγράμματος της έκθεσης ΟΝΕΙΡΕΥΟΝΤΑΙ ΤΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΠΡΟΒΑΤΑ, **2.** ΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΔΑΓΜΟΠΟΥΛΟΣ, εισήγηση στην εκδήλωση του Κόκκινου Νήματος ΤΙΚΚΟΝ, ΚΑΛΕΜΑ: ΑΠΟΧΣΗ, ΣΑΜΠΟΤΑΖ, ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ, ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΠΟΙΗΤΗ, στην Α' ΦΕΒΛ, στις 2/05/2025

3. ΤΙΜΕΑΧΟΣ ΔΟΥΒΕΞΗΣ ΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Η φασματική λέξη: σκόλο για το Νίκο Χαραδαγμόπουλο.

3.

Τα όρια της εξάντλησης της ατομικής διανόησης εκδηλώνονται με έναν αναρίθμητο όγκο γραπτών που τείνει να προσλάβει τις διαστάσεις πραγματικής φρενίτιδας, ένα σπορ στο κυνήγι ερευνών, papers, δημοσιεύσεων, διδακτορικών, μεταδιδακτορικών, ένα συνονθύλευμα κατακερματισμένων γνώσεων που όσο περισσότερο βυθίζεται στις έσχατες λεπτομέρειες αυτού του κόσμου, τόσο περισσότερο φαίνεται αυτός ο κόσμος να σβήνει μέσα στην ακατανοησία. Μιλώντας γι' αυτό που πλασάρεται ως κριτική σκέψη σήμερα, δεν γίνεται να μην διαπιστώσει κανείς ότι ποτέ άλλοτε δεν παράχθηκε ένας τόσο μεγάλος όγκος ερμηνείας, παρατήρησης, καταγγελίας που μοναδικός του ρόλος είναι να αποτελεί το άλλοθι της Αυτοκρατορίας που συνεχίζει ανεμπόδιστα το καταστροφικό ταξίδι της μέσα στο χρόνο χωρίς να πολυνοιάζεται για όσα της καταγγέλλονται και που σε μεγάλο βαθμό τα χρηματοδοτεί και τα προμοτάρει ως ένα από τα βασικά πολιτιστικά προϊόντα της.

Ο ρόλος του επίσημου καταγγέλητη που έχει τη σημασία του στην ισορροπία του εύθραυστου αυτοκρατορικού μηχανισμού ανήκει στην αριστερά· και είναι σ' αυτό το σημείο που πρέπει να γίνει κατανοητή η οριστική απομάκρυνση μας από αυτή. Αυτή η γραφή παραγεμισμένη με παρατήρηση, καταγγελία και αναλυτικό ναρκισσισμό, ανέλαβε εξ αρχής το ρόλο του φαντάσματος του πατέρα του Άμλετ, αρκετά συχνά μεταμφιεσμένη σε κομμουνιστικό φάντασμα που πλανιέται, ενίοτε ως η πιο οικεία φιγούρα του γεροτυφλοπόντικα της ιστορίας που εμφανίζεται την κατάλληλη στιγμή για να εμπνεύσει τον Άμλετ, το υπόκειμενο, την εργατική τάξη να δράσει. Μάταια όμως. Δεν μπορείς να περιμένεις τίποτα από κάτι που δεν υπάρχει.

Γνωρίζω τον Νίκο Χαραλαμπίοπουλο από 18 χρονών και από την πρώτη στιγμή μου έκανε εντύπωση ένα ορισμένο είδος αποφασιστικότητας που συναντάς πάντα στους εκθρούς της Αυτοκρατορίας. Παρακολουθούσα πάντοτε την διαθλασμένη πορεία του μέσα στην αριστερά, την τολμηρή προσπάθειά του να εμβολίσει μια απονεκρωμένη αντίληψη με στρατηγικές αρετές. Ποτέ δεν ενθάρρυνα την απομάκρυνση του από εκεί μέχρι οι απογοητεύσεις να γίνουν ένας σωρός από δυσάρεστες αναμνήσεις και να μπορέσει να κόψει τον "φριχτό φιδίσιο κόμπο των δεσμών του αίματος". Τώρα επιτέλους είμαστε σε αυτό το σημείο χωρίς επιστροφή. Δεν είναι όμως μια νέα αρχή, ούτε μια νέα κατάσταση.

Έχω υπάρξει μάρτυρας όλων εκείνων των εκατοντάδων ανώνυμων κειμένων που πολλαπλασίαζαν μέσα στις συνθήκες του εμφύλιου πολέμου που συνιστά την πραγματικότητά μας τη φασματική λέξη, προορισμένη να εμφανιστεί μαζί με τις καταστροφικές επιθέσεις ενάντια στην Αυτοκρατορία των ασύμφωνων σωμάτων που επιδιώκουν να καταστούν μη-κυβερνήσιμα.

Σε αντίθεση με τη γραφή της καταγγελίας, η φασματική λέξη υφίσταται μόνο ως στρατηγική. Αξεχώριστη από την πραγματοποίηση μιας δράσης ανήκει σε εκείνο το έδαφος και σε εκείνη τη χρονικότητα που οι δεισμοί διανοητικό-πρακτικό, υποκειμενικό-αντικειμενικό, θεωρία-δράση και όλα τα παράγωγά τους βρίσκονται απαρνημένα εντός του γίγνεσθαι-κόσμος που επιχειρούν όσοι καταστρέφουν ό,τι τους καταστρέφει. Η φασματική λέξη αρθρώνεται στις εκδηλώσεις του φαντασιακού κόμματος μέσα στις συνθήκες του εμφύλιου πολέμου. Η διαδικασία της πιο πλήρους αποϋποκειμενοποίησης είναι το μόνο προσόν που χρειάζεται για να μπορέσει κάποιος να την συλλάβει και να την ενεργοποιήσει.

Οι σπάνιες φορές που ο Νίκος υπογράφει γραπτά με το όνομα του έχουν να κάνουν περισσότερο με τους περιορισμούς που μια θαρραλέα ανάληψη ευθύνης πρέπει να πάρει τη μορφή της ατομικής ευθύνης. Δεν αγνώω ότι όταν μπαίνεις σε ένα σύστημα δημοσιότητας που η υπογραφή είναι απαραίτητη, οι κίνδυνοι να δελεαστείς από τα προνόμια που προσφέρει η Αυτοκρατορία παραμονεύουν πάντα. Δεν πιστεύω ότι η κατάληξη των εκδόσεων affect ή του hangover θα είναι αυτή η συνηθισμένη ιστορία.

Τα κείμενα που ακολουθούν μπορούν να διαβαστούν επίσης ως απόδειξη μιας μακροχρόνιας συνέπειας απέναντι στη γραμματική και το συντακτικό της φασματικής λέξης.

2.

Μπορεί να είναι οξύμωρο να ξεκινάς μια συζήτηση για το *Κάλεσμα* των Tiquun και ποια είναι την πολιτική του χρήση, 20 χρόνια μετά τη συγγραφή του, με αφορμή την επανέκδοσή του στη Γαλλία, συμπληρωμένου με σχολιασμό και κείμενα της περιόδου 2002-2004, και τη μετάφρασή του στην Ελλάδα από τις εκδόσεις affect, όπως θα το κάνω εδώ, αλλά μου φαίνεται ταιριαστό - κι ίσως να συμφωνήσετε μαζί μου, αν βρείτε υπομονή μέχρι το τέλος του επιχειρήματος.

Πριν από λίγο καιρό ήμουν στην Κρακοβία και –όπως κάθε ένοχο τέκνο της ευρωπαϊκής ιστορίας– επισκέφθηκα το Άουσβιτς. Ένας φίλος δήλωσε διατεθειμένος να βάλει στοίχημα ότι θα έκανα τουλάχιστον μία αναφορά σε αυτό. Όπως καταλαβαίνετε, θα τον επιβεβαιώσω. Ένας λόγος γι' αυτό είναι πως είναι φίλος μου, δε θα μπορούσα να τον απογοητεύσω. Πιο σημαντικός, όμως, όπως το καταλαβαίνω για τη συζήτησή μας είναι ο δεύτερος: Ένα από τα πράγματα που με συγκλόνισαν ήταν η διαβόητη πύλη με την επιγραφή «Arbeitmachtfrei». Δεν ξέρω πως αντιλαμβάνεται ο πολύς κόσμος το μέγεθός της, αν την έχετε δει μόνο σε φωτογραφίες. Είχα την εντύπωση ότι είναι τεράστια, επιβλητική, ακριβής αποτύπωση ενός ατελείωτου κακού, εγκατεστημένου στην καρδιά του άκαρδου πολιτισμού μας. Η αλήθεια είναι ότι οι περισσότερες φωτογραφίες που κυκλοφορούν επενδύουν σε μια τέτοια αντίληψη. Αυτό που αντίκρισα ήταν μια μικρή αυλόπορτα. Γεμάτη καθώς ήταν με ανθισμένα λουλούδια, λόγω της ανοιξιάτικης ανθοφορίας, σκέφτηκα πως θα μπορούσε να είναι αυλόπορτα του σπιτιού συγγενών στο χωριό.

Η σκέψη αυτή δεν είναι τρομακτική τόσο εξαιτίας της αποτύπωσης της *κοινοτοπίας του κακού*, όπως διεξοδικά ανέλυσε η Άρεντ, όσο εξαιτίας της συνειδητοποίησης του *πόσο κακό συνιστά η κοινοτοπία*, όπως της είχε απαντήσει ο Αντόρνο. Αυτή η δεύτερη πραγματικότητα είναι που, κατά τη γνώμη μου, χαρακτηρίζει τον σημερινό κόσμο μας, όπου η γενική ισοδυναμία της πανταχού παρούσας κοινοτοπίας είναι ένα καθολικό κακό. Τόσο καθολικό που πλέον είναι κι αυτό κοινότοπο. Τίποτα δεν μπορείς να πεις γι' αυτό, παρά μόνο αν έχεις αποφασίσει ότι *από αυτό τον κόσμο δεν υπάρχει τίποτα που να αξίζει να διασωθεί*.

Η εποχή μας ορίζεται από μια τριπλή στρατιωτική επιχείρηση που, όπως κάθε καλή επιχείρηση αντιεξέγερσης στον 21^ο αιώνα, κινητοποιεί ολικά τόσο τα στρατιωτικά όσο και -κυρίως- πολιτικά και κοινωνικά μέσα που διαθέτει· ιδίως τον ανθρωποτύπο του φιλελεύθερου πολίτη-υποκειμένου που με τόση συνέπεια παράγει η μηχανική της σε όλο και μεγαλύτερες ποσότητες και σε όλο το παλιό φάσμα των πολιτικών ταυτοτήτων: από την *altright* δεξιά μέχρι την «αντισυστημική» αριστερά και την «πολιτική» αναρχία (ως ευφημισμό της μετάλλαξης παλιών επαναστατικών ρευμάτων σε μηχανισμούς ηθικής εκπροσώπησης της *κοινωνίας των πολιτών*). Είναι η επιχείρηση «Covid-Ουκρανία-Παλαιστίνη», που εκδιπλώνεται σήμερα αρχής γενομένης από το 2020. Κι όλο αυτό κάτω από τη γενική ομπρέλα της επιχείρησης «Κλίμα».

Όπως κάθε καλή επιχείρηση αντιεξέγερσης, εξάλλου, η σημερινή έχει υιοθετήσει, ενσωματώνει, τεμαχίζει και συρράψει εκ νέου, σε ένα καθολικό εγχειρίδιο *disaster management*, το πιο θεαματικό μέρος της γλώσσας των καλύτερων επαναστατικών παραδόσεων. Και τελικά, σαν ιδιοφυές αποτέλεσμα μιας ιστορικής ήττας: «[τ]ώρα είναι ο καιρός του φεμινισμού της Barbie και της αριστεράς της Pfizer, των αναρχικών υπέρ της λογοκρισίας και των αυτόνομων υπέρ του NATO, της εξουσιαστικής οριζοντιότητας, της πράσινης πυρηνικής ενέργειας και του εμβολιαστικού σταλινισμού, των βομβαρδισμών για τα δικαιώματα του LGBTQIA+»· και του «αγωνιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ειρήνης και των μεταναστών» Πάπα, που σηματοδοτεί την παλινδρόμηση του αριστερισμού στην παιδική του ηλικία – χωρίς παιδικές ασθένειες πια, μόνο με γεροντικές αρρώστιες.

«Ο επικοινωνιακός Λεβιάθαν και η επιτακτική ιδεολογική ευθυγράμμιση που απαιτήθηκε από τους πολίτες κατά τη διάρκεια της Επιχείρησης Covid –ακολουθούμενη από την Επιχείρηση Ουκρανία, την Επιχείρηση Κλίμα και την Επιχείρηση Παλαιστίνη– αποτέλεσε αφορμή για εκείνο το είδος της *εξέγερσης των μετρίων* που συνοδεύει πάντα τον εκφασισμό των κοινωνιών». Αν, όμως, μιλάμε σήμερα για εκφασισμό της κοινωνίας, τότε θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι αυτός είναι ήδη νικητής από τη στιγμή που οι *πάντες* παραιτήθηκαν από το να *σκεφτούν* το «επεισόδιο Covid».

Και συνεχίζουν, σε μια απaráμιλλη επίδειξη υποχώρησης ακόμα και της πιο στοιχειώδους απόπειρας αυτόνομης σκέψης, μηρυκάζοντας τις εκκλήσεις του ΟΗΕ για τη μεγαλύτερη και δολοφονικότερη ένοπλη επιχείρηση *gentrification* που επιχειρήθηκε ποτέ στην ιστορία, πάνω σε εκατόμβες νεκρών και ακρωτηριασμένων στα εδάφη της Γάζας, ή αναμασώντας τις ανθρωπιστικές κοινοτοπίες του διεθνούς δικαίου και της «ασφάλειας για όλους και όλες», στην πιο χαρακτηριστική, βίαιη και βάρβαρη ένοπλη διαπραγμάτευση για τη σημερινή «παγκόσμια αρχιτεκτονική ασφαλείας», στα εδάφη της Ουκρανίας.

Θα χρειαστεί, λοιπόν, κάποια στιγμή να τολμήσουμε να μιλήσουμε για την άβολη υπόθεση Covid ως κέντρο για όσα πω παρακάτω. Θα κάνω τη διστακτική αρχή με μια –ας πούμε– ιστορική γενεαλογία που συμπληρώνει αυτή που διαβάσαμε στο *Μανιφέστο Συνομοσίας των Anonymous*. Πιστεύω ότι αν δεν καταφέρουμε κάποτε να μι-

λήσουμε συλλογικά γι' αυτή την εμπειρία, δε θα προχωρήσουμε παρακάτω. Και το νόημα αυτής της συζήτησης, είναι προφανώς να ψάξουμε πώς θα πάμε παρακάτω. Το ίδιο εξακολουθώ να πιστεύω, για παράδειγμα, και για το Δεκέμβριο του 2008.

Από το 1851 ως το 1938 είχαν γίνει 14 συνέδρια για τη συμφωνία και την τυποποίηση των διεθνών κανονισμών σχετικά με την καραντίνα και την υγειονομική διαχείριση της πανώλης, της χολέρας και του κίτρινου πυρετού· των, ως τότε, πιο διαδεδομένων μεταδοτικών ασθενειών με τη μορφή της επιδημίας. Τα συνέδρια αυτά και οι αποφάσεις τους (με διεθνή ισχύ από το 1892 κι έπειτα) δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με την μετάδοση ασθενειών από τη Δύση προς τις αποικίες, ούτε με τα επιδημικά κύματα που ξεσπούσαν στο εσωτερικό της. Ασχολούνταν κυρίως με τα ξεσπάσματα επιδημικών κυμάτων στις αποικίες, το «αχανές έξω» του τότε δυτικού κόσμου με δύο μεγάλα επίδικα: (1) να μη μεταφέρονται οι ασθένειες από τις αποικίες στο κέντρο και (2) να διακόπτεται όσο γίνεται λιγότερο το διεθνές εμπόριο – εκείνη την εποχή: η μεταφορά πρώτων υλών και εμπορευμάτων από τις αποικίες στο κέντρο και μεταξύ των αποικιών.

Ήδη, λοιπόν, από τότε, ήταν σαφές, πώς η τεράστια ανάπτυξη (με υλική βάση την καταλήστευση, την εξαθλίωση και την καταστροφή του υπόλοιπου κόσμου) της ανεπτυγμένης δύσης, τα πρώτα καθολικά συστήματα υγείας και παροχών, βασικά δίκτυα υγιεινής (αποχετευτικά συστήματα κ.α.) και η ανάπτυξη κανόνων σχετικά με αυτά, οι εξελίξεις της ιατρικής κλπ μπορούσαν να κάνουν δυνατή τη διαχείριση επιδημικών κυμάτων και μια σχετικά «ανώδυνη» επιλογή πληθυσμών στο εσωτερικό της. Άρα, το ζήτημα ήταν ο περιορισμός του προβλήματος εκεί που δεν ήταν διαχειρίσιμο: στα υπόγεια που παραγόταν το θαύμα του ακμάζοντος κόσμου της 2^{ης} βιομηχανικής επανάστασης: τις αποικίες. Ινδία: δυο καταστροφικά χτυπήματα λιμού και πανώλης στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Σρι Λάνκα (τότε Κεϋλάνη) περίπου το ίδιο διάστημα, όπου για να μη θυσιαστεί το εμπόριο τσαγιού με την Ευρώπη, καταστράφηκε συνειδητά το εμπόριο με την ηπειρωτική Ασία (κυρίως την Ινδία) οδηγώντας στο θάνατο εκατομμύρια ανθρώπους. Φιλιππίνες, Ινδοκίνα, Κίνα, Λατινική Αμερική και ο κατάλογος δεν τελειώνει.

Όμως ένα παράδειγμα ίσως πρέπει να μας προβληματίσει. Κέηπ Τάουν, Νότια Αφρική, 1901· στο μέσο περίπου του δεύτερου «πολέμου των Μπόερς». Ας θυμόμαστε πως στον πόλεμο των Μπόερς, εμφανίστηκαν τα πρώτα στρατόπεδα συγκέντρωσης (περίπου ταυτόχρονα με τα *campos de concentraciones* των Ισπανών στην Κούβα και λίγο πριν τα αντίστοιχα των Άγγλων στην Κίνα και των Αμερικάνων στην Ιαπωνία) ως μορφή ελέγχου και διαλογής πληθυσμών. Συμπληρωματικά, ας θυμόμαστε επίσης ότι ο μαζικός αφανισμός δύο αφρικανικών φυλών στη σημερινή Ναμίμπια, σε γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης το 1905, με την κάλυψη της βρετανικής αυτοκρατορίας, προκειμένου να μη διαταραχθεί το αποικιακό *status quo*, ορίστηκε αργότερα από τον ΟΗΕ ως η πρώτη γενοκτονία.

Στη Νότια Αφρική, λοιπόν, και συγκεκριμένα στο Κέηπ Τάουν, ιδρύεται το πρώτο μαζικό στρατόπεδο συγκέντρωσης για μαύρους αφρικάνικους πληθυσμούς, που απομακρύνονται από τον αστικό ιστό, με αφορμή την αντιμετώπιση της βουβωνικής πανώλης και βασική λειτουργία επιδημιολογικής διαχείρισης τον περιορισμό του «αγνώστου». Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να πούμε ότι αν η πρώτη καταγωγή του apartheid βρίσκεται στη σφαγή στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Ναμίμπια, η δεύτερη βρίσκεται στα στρατόπεδα συγκέντρωσης για τη βουβωνική πανώλη στο Κέηπ Τάουν, «μόνο για μαύρους».

Κάπως, έτσι, στη Νότιο Αφρική στην αυγή του 20ου αιώνα, επιτέλους, αφήνονται κατά μέρος ο μεγάλος φιλοσοφικός πόνος για το «φορτίο του λευκού ανθρώπου» και τον «ανθρωπισμό αυτών που έχουν πολιτισμό», και ο ανθρωπισμός γίνεται αυτό που ήταν προορισμένος να γίνει, και εξακολουθεί να είναι ως και σήμερα: Η μεγάλη απολογητική μηχανή της συνάρθρωσης του πολέμου και του ρατσισμού, της φιλοσοφίας και της τεχνικής, της βιολογίας και της ανθρωπολογίας, του management και της πολιτικής, της ιατρικής και του στρατοπέδου συγκέντρωσης· η μεγάλη ορθολογική μηχανή της κυριαρχίας μέσα από τους νόμους της οικονομίας· η μεγάλη μηχανή ανύψωσης της πολιτικής οικονομίας σε αντικειμενική επιστήμη της κοινωνιολογίας. Η μηχανή που θέτει στο κέντρο τον άνθρωπο για να μετατρέψει τους ανθρώπους σε αντικείμενα υγειονομικής, παραγωγικής, αστυνομικής διαχείρισης.

Οι ΗΠΑ, ως ηγετική δύναμη του κόσμου που αναδυόταν μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, περιέγραψαν πολύ καλύτερα, με τη μορφή πρωτοκόλλου, αυτή τη de facto εγκαθίδρυση και τελειοποίηση της συνάρθρωσης μεταξύ «υγείας του πληθυσμού» και «υγείας της οικονομίας».

Στο μνημόνιο για τη συμμετοχή τους στον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, αυτόν στον οποίο αναφερόμασταν σε κάθε δεύτερη φράση από το Μάρτη του 2020, μέσα στα πρακτικά της 80ης συνεδρίασης του Αμερικανικού Κογκρέσου, στις 21/3/1947, με τίτλο «Προτεινόμενη Κοινή Λύση για τη συμμετοχή των ΗΠΑ στον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας» διαβάζουμε τα εξής: «[σ]το συρρικνούμενο κόσμο μας, η εξάπλωση μιας ασθένειας μέσω αεροπλάνου ή άλλης ταχείας μετακίνησης πέρα από τα εθνικά όρια αυξάνει τον πανταχού παρόντα κίνδυνο. Ως εκ τούτου, για να προστατέψουμε τους εαυτούς μας πρέπει να εξαλείψουμε την ασθένεια παντού [...] Τα αρχεία του εξωτερικού εμπορίου δείχνουν ότι χώρες με σχετικά υψηλό βιοτικό επίπεδο αγοράζουν το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής μας. Αν ο υπόλοιπος κόσμος συνεχίσει να έχει προβλήματα υγείας και απόλυτη φτώχεια, η οικονομία μας θα υποφέρει».

Ο Π.Ο.Υ., λοιπόν, συγκροτήθηκε πάνω στην εμπειρία που μεταφέρθηκε και εξειδικεύτηκε το 1948, από τα συμπεράσματα, τις αναφορές και τα πορίσματα των διεθνών συνεδρίων που είχαν γίνει από το 1851 ως το 1938, δημιουργώντας και εξελίσσοντας την τεράστια γνώση από τη διαχείριση των πανδημιών σε όλη την ιστορία του νεωτερικού κράτους· και φυσικά με το σώμα των αξιωμάτων

και των αξιωματικών παραδοχών μέσα στο οποίο γεννήθηκαν. Πρώτη απ' όλες, αυτή που ακόμα και σήμερα αρνούμαστε πεισματικά να δούμε: ότι η πολιτική οικονομία είναι μια μορφή διακυβέρνησης πληθυσμών, που μετατρέπει τα αντικειμενικά μεγέθη της παραγωγής σε προϋποθέσεις επιβίωσης - και άρα πολιτικές διαχείρισης των (έκτακτων) αναγκών. Ότι, δηλαδή, μια οικουμενική πολιτική υγείας αυτών των πληθυσμών δεν μπορεί παρά να βασίζεται στην πρωταρχικότητα της υγείας της οικονομίας ως «αντικειμενικής προϋπόθεσης» ακόμα και της ύπαρξης των ίδιων αυτών πληθυσμών.

Τι μπορεί να σημαίνει αυτό;

Όποιος και όποια μιλάει για την υγεία, πρέπει πρώτα να καταλάβει πως, ό,τι κι αν πει, κουβαλάει αυτή την βαριά κληρονομιά της συναισθηματικής, ηθικής και πολιτικής πανούκλας που διασφαλίζει τον τρόπο ζωής μας.

Ότι οι ΜΕΘ, τα νοσοκομεία και τα εμβόλια δεν είναι καταρχήν «αντικειμενικές» δυνατότητες της προόδου της επιστήμης, αλλά πρωτίστως αποτέλεσμα του τρόπου που κυβερνιόμαστε και του τρόπου που ζούμε πάνω σε πτώματα σωμάτων από αόρατους πληθυσμούς. Οι δε μηχανισμοί ορατότητας, όπως επισήμανε ο Ντελέζ στις *κοινωνίες του ελέγχου*, σε αντίθεση με τις πειθαρχικές για τις οποίες μίλησε ο Φουκώ, είναι ψηφιακές μήτρες και όχι πίνακες θέσεων, που οι άνθρωποι διατηρούν δια βίου. Είναι κινητά όρια που καθορίζουν ρευστές και μεταβλητές ιδιότητες, που μπορεί να κερδίσεις – αλλά κυρίως να χάσεις – ανά πάσα στιγμή, με μια απλή αλλαγή κωδικού, με μια απλή αλλαγή κατάστασης, με μια απλή αλλαγή ορίου. «Οι εγκλεισμοί είναι καλούπια, ευδιάκριτα προπλάσματα, ενώ οι έλεγχοι είναι ένας μετατοπισμός, σαν ένα αυτοπαραμορφούμενο πρόπλασμα που αλλάζει συνεχώς από τη μια στιγμή στην άλλη, ή σαν ένα κόσκινο του οποίου οι τρύπες διαφέρουν η μία από την άλλη». Και, τελικά, ο νευρωτικός εγκλεισμός και ο πειθαρχικός αποκλεισμός δεν είναι παρά στιγμές της σχιζοειδούς «συμπερίληψης» που υπόσχεται αυτή η κοινωνία στους υπηκόους της.

Αντίστοιχα, πολιτικός λόγος της πρόσβασης στα περίφημα «επιτεύγματα» της επιστήμης, δεν είναι παρά μια απολογητική –ή συναίνεση, στην καλύτερη περίπτωση– στον καθολικό λόγο της κυριαρχίας, δηλαδή της βιομηχανικής και ψηφιακής παραγωγής ευτυχίας ενός μικρού τμήματος της ανθρωπότητας πάνω στην πραγματική δυστυχία των πολλών, μια κληρονομιά που ανάγεται στη ρατσιστική, δολοφονική και βάρβαρη γενεαλογία της αστικής κοινωνίας, που κλήθηκαν να παραδεχτούν, για παράδειγμα, οι κάτοικοι του Μονάχου ή του Μπιρκενάου όταν τους έβαλαν να αντικρύσουν το Νταχάου και το Άουσβιτς.

Γιατί όμως χρειάζονται όλα αυτά; Γιατί έναν και κάτι αιώνα μετά, οι πρόσκαιρα ή φαινομενικά ορατοί/ές των μητροπολιτικών κέντρων, η μεγάλη μάζα της συναίνεσης της ομοιογενούς κοινωνίας, επιστρέφουν στις αρχικές προϋποθέσεις αυτής της μηχανής, με την ελπίδα

ότι είναι τα πολύτιμα εξαρτήματά της και όχι το υλικό του κιμά της. Ότι εμείς θα είμαστε στο προνομιούχο κομμάτι της διαλογής της και όχι τα απορριπτέα υποπροϊόντα της ατελούς καύσης της. Γιατί να μην το πιστεύουμε, εξάλλου; Ως τέκνα του ανεπτυγμένου κέντρου ενός κόσμου που μόλυνε με βαρβαρότητα, πολέμους, φασισμό (και δημοκρατία), αστυνομία και στρατό, χρηματοπιστωτικά βαμπίρ και βιομηχανικές επεκτάσεις, όλο τον υπόλοιπο πλανήτη, καταστρέφοντας κάθε προηγούμενη «καθυστερημένη» (με μέτρο την ιδέα της προόδου του) κοινωνότητα, στο όνομα του λαμπρού μέλλοντος της «αξιοποίησης» και της ανάπτυξης, αυτός ο πληθυσμός μεγάλωσε αποκλειστικά με τα ψίχουλα από το πλεόνασμα αυτής της δραστηριότητας.

Ακόμα περισσότερο, μεγάλωσε με τη συναίνεση αρχικά -και τελικά πίστη- στην ολοκληρωτική επικράτηση αυτής της τεχνο-πολιτικής ηγεμονίας και την ανύψωσή της σε μοναδική προωθημένη μορφή του ανθρώπινου πολιτισμού. Γιατί να μην είμαστε εμείς οι κληρονόμοι αυτής της επέλασης, και τι καλύτερο θα μπορούσαμε να ψελλίσουμε ως «απελευθερωτικό πρόταγμα» από την ευχή συμπερίληψης των «υπανάπτυκτων» σε αυτό το θαύμα της ανατροφής μας, στο βαθμό που είναι «αντικειμενικό» και «δεδομένο»;

Όμως, αυτή τη φορά, έχουμε εγκλωβιστεί σε πολλές και πολύ συμπακνωμένες οριακές στιγμές. Βλέπουμε να τελειώνει αυτός ο πολιτισμός, μέσα στη γενική δυσφορία των επιθυμιών και των αναγκών που απελευθέρωσε, και τώρα με αστυνομική ράβδο μόνο μπορεί να συμμαζέψει. Παρακολουθούμε να τελειώνει το τεχνικό θαύμα της παραγωγής και της επιστήμης, αφού πρέπει να αποδεχτεί ότι το ανώτερο σημείο της ικανότητάς του είναι η διαχείριση της δίνης του χάους που προκαλεί κάθε νέα του ρύθμιση και όχι η «ασφάλεια της αιώνιας ειρήνης» που υποσχέθηκε - σαν βάρκα που μπάζει νερό και κλείνεις μία τρύπα για να δεις την επόμενη να ανοίγει.

Το πιο τρομακτικό είναι πως συνειδητοποιούμε ότι τελειώνει η πολιτική επιστήμη ως τέχνη της διακυβέρνησης με την παρήγορη μορφή της πολιτικής οικονομίας και της «πίστης» που βρίσκεται στο κέντρο των δραστηριοτήτων της. Τώρα αναδύεται η τέχνη της διακυβέρνησης που βασίζεται στην γνώση της πληροφορίας, στην ψηφιακή διαχείριση των πληθυσμών. Στην κατάρρευση της «πίστης» οικοδομείται πλέον ο επιβλητικός πύργος της «ψηφιακής διακυβέρνησης», ο οποίος δεν χρειάζεται πια τον ταλαντευόμενο δισταγμό του Γιόζεφ Κ. για να κυβερνήσει. Η ψυχική συνθήκη του σύγχρονου υποκειμένου δεν αναγκάζεται αλλά *επιθυμεί* την πραγματική υπαγωγή της, μιας και δεν είναι παρά μια διαρκής απώλεια παρουσίας από τον κόσμο στο παρόν, περιφερόμενη στην ανάμνηση ενός βαριού παρελθόντος γεμάτου κατάθλιψη και στην αναμονή ενός επισφαλούς μέλλοντος γεμάτου άγχος.

Ο καπιταλισμός είναι η υποβάθμιση όλων των σχέσεων σε σχέσεις παραγωγής. Από την επιχείρηση ως την οικογένεια, ακόμα και η κατανάλωση μοιάζει με ένα ακόμα επεισόδιο μέσα στη γενική παραγωγή, μέσα στην παραγωγή κοινωνίας.

«Η ανατροπή του καπιταλισμού θα έρθει από εκείνους που θα έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν τις συνθήκες ενός άλλου τύπου σχέσεων», λένε στο Κάλεσμα. Κομμουνισμός δεν είναι η δημιουργία νέων σχέσεων παραγωγής, αλλά η κατάργησή τους. «Να μην έχουμε στον χώρο μας ή μεταξύ μας σχέσεις παραγωγής σημαίνει: δεν αφήνουμε ποτέ η επιδίωξη αποτελέσματος να υπερισχύσει της έγνοιας για τη διαδικασία, καταργούμε κάθε μορφή αξιολόγησης μεταξύ μας, φροντίζουμε να μη διαχωρίζονται ποτέ αγάπη και συνεργασία».

Μεριμνώ για τους κόσμους, για την ευαίσθητη διάρθρωσή τους, σημαίνει καθιστώ αδύνατη την απομόνωση αυτού που λέμε «σχέσεις παραγωγής». Στους χώρους που ανοίγουμε, γύρω από τους πόρους που μοιραζόμαστε, αυτήν ακριβώς την ευλογία αναζητάμε, αυτήν ακριβώς νιώθουμε.

Πόσο τυχαίο πιστεύουμε πως είναι το γεγονός ότι ο Μητσοτάκης, αμέσως μετά τη συγκέντρωση των Τεμπών, μια από τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις της νεοελληνικής ιστορίας, το πρώτο συμπέρασμα που ανακοίνωσε ήταν η αδήριτη ανάγκη για «γενίκευση και καθολική εφαρμογή της αξιολόγησης»; Πώς γίνεται να πιστεύουμε ότι αυτό δε σχετίζεται με την αφωνία της αριστεράς σε όλες της τις εκφράσεις, παρ' εκτός για να καταγγείλει τους «ασφαλίτες» και τους «ταραξίες» της ειρηνικής συγκέντρωσης; Πώς γίνεται, μάλιστα, να μη θυμόμαστε την περίφημη κήρυξη πολέμου «ενάντια σε έναν αόρατο εχθρό» του ίδιου πρωθυπουργού στα δραματικά ανακοινωθέντα, του Μάρτη του 2020, ακολουθούμενη από την ίδια αφωνία της αριστεράς, παρ' εκτός για να καταγγείλει «αντικοινωνικούς» και «κοινωνικά ανεύθυνους» «αρνητές της επιστήμης και των κοινωνικών κατακτήσεων»;

Γι' αυτό και δεν έχει διαφορά πλέον ο πόλεμος από την ειρήνη. Η κανονικότητα από την εξαίρεση. Οι εξωτερικοί πόλεμοι από την εσωτερική ασφάλεια. Ποιος χρειάζεται «συναίνεση» όταν αυτή είναι ήδη αποσυρμένη; Γι' αυτό η Κίνα είναι το νέο υπόδειγμα του «θαυμαστού καινούριου κόσμου» και οι ΗΠΑ η αυτοκρατορία του κόσμου που υποχωρεί. Η δεύτερη είναι η τέλεια αυτοκρατορική έκφραση του υποδείγματος που τελειώνει, ανοίγοντας δρόμο και έχοντας κατασκευάσει ήδη τα κοινωνικά, πολιτικά και τεχνικά εργαλεία με τα οποία η πρώτη θα ήθελε να θριαμβεύσει.

Γι' αυτό οι κρίσεις διαδέχονται η μία την άλλη: γεωπολιτική, οικονομική, βιοπολιτική, διακυβέρνησης, υγειονομική, περιβαλλοντική. Δε βιώνουμε αντικειμενικές κρίσεις που προκαλούν μια γενική «κρίση της πίστης» στις δυνάμεις μας, αλλά το τέλος της ίδιας της πίστης ως οδηγού για το μέλλον. Ναυαγήσαμε πολλές φορές μέσα στα διλήμματα που μας άφησαν αυτές οι κρίσεις. Πιο πολύ, όμως, ακριβώς όταν η λειτουργία της «κρίσης» έφτασε ως το κόκκαλο, ως το μοριακό επίπεδο του ίδιου του ατομικού μας σώματος, με τη μορφή ενός ιού που το απειλεί, φαίνεται να ναυαγούμε οριστικά, πετώντας στα βάθη του βυθού και το τελευταίο ηθικό περιτύλιγμα του ανθρωπισμού μας, αφήνοντάς το γυμνό να φαίνεται ακριβώς όπως είναι: ο ανοιχτός τάφος της αγάπης μας για τον «πλησίον», με το πτώμα του ανθρωπισμού να κρατάει όλες

τις πραγματείες δικαιολόγησης της επιβίωσής μας έναντι άλλων ανθρώπων, για των οποίων την τύχη «τίποτα δεν γνωρίζαμε».

Ξανά το Άουσβιτς αναδύεται, κανονικοποιημένο, αιτιολογημένο –κυρίως εξημερωμένο και γνώριμο– στην κλίμακα της συνείδησής μας: σαν αυλόπορτα με ανθισμένες βουκαμβίλιες κάτω από την επιγραφή που θέλει να μας εγγυηθεί πως η μόνη μας απελευθέρωση είναι η εργασία, στην πύλη του. Ιδού και η ποίηση που ζει και βασιλεύει μετά από αυτό, κυρίως μέσα στο αυτοκριτικό δράμα του ανανήψαντος φιλοσόφου, που «τίποτα το ανθρώπινο δεν του είναι ξένο» εκτός από το νούμερο 312589 που αναγραφόταν στην ταυτότητα μέλους στο NSDAP. Θα πρέπει να σκεφτούμε στα σοβαρά, το γεγονός ότι αυτός –και όχι άλλος– υπήρξε ο τελευταίος μείζων φιλόσοφος μιας δύσης που πίστευε ακόμα στο ινδιάνικο καλοκαίρι της, πριν δώσει τη θέση του στη φιλοσοφία μιας ιστορικής εποχής μεταξύ νουάρ μυθιστορήματος και ταινίας για το τέλος του κόσμου.

Ως «τελευταίοι άνθρωποι» αυτού του πολιτισμού, έχουμε, τελικά, το –μοναδικό που, στην πραγματικότητα, θα μείνει– βαρύ προνόμιο: το προνόμιο του να *γνωρίζουμε*.

Θα πρέπει, δηλαδή να μιλήσουμε ή να πράξουμε για όλα αυτά, χωρίς την πολυτέλεια του να μην ξέρουμε «αυτό που θα έρθει»: τους παγκόσμιους πολέμους, τις ειρηνευτικές επεμβάσεις, τα αμέτρητα θύματα, το στρατόπεδο συγκέντρωσης και θανάτωσης, τη βιομηχανική λωρίδα παραγωγής της κατανομής νεκρών/ζωντανών και «ζωών άξιων να βιωθούν»/«ζωών που υπόκεινται σε επιτήρηση και επιβίωση», τις πλανητικές κρίσεις. Η σύγχρονη μόδα της αποδόμησης, γνήσιο τέκνο της ύστερης κριτικής μας παράδοσης, επιτάσσει να αναλάβουμε το βάρος της ευθύνης με όλο το δραματικό τόνο που αντιστοιχεί στην *κρσιμότητα των καιρών*. Η κρσιμότητα των καιρών, βέβαια, επιτάσσει να μπορούμε να προσποιηθούμε ότι τα πράγματα «δεν είναι ακριβώς έτσι» με τον αδυσώπητο, αλλά εξαιρετικά απλό, κανόνα της φετιχιστικής απώθησης: «ως εάν να ήταν κάτι άλλο», η ιστορία που κληρονομήσαμε -όχι δική μας ακριβώς. Ή μάλλον είναι δική μας, αλλά είναι ιστορία για την οποία «ευθύνονται άλλοι» και την οποία μπορούμε να ξεπεράσουμε αν την αποδομήσουμε: μια ρωμαλέα φιλολογία ανελέητης κριτικής για οτιδήποτε υπάρχει, που μπορεί να μην περιλαμβάνει και αυτούς που πρώτοι καταγγέλλουν, συμπληρωμένοι από μια *διαρκή κινητοποίηση*, μια δραστηριότητα παραγωγής *θεάματος του διαχωρισμού οπουδήποτε εκτός από τις πραγματικές υλικές συνθήκες* από τις οποίες εξαρτάται η καθημερινή ζωή μας.

Αν θέλουμε να μιλάμε για «απελευθερωτικές δυνατότητες» χρειάζεται πρώτα να αντιληφθούμε αυτές τις κρίσεις ως τέλος μιας εποχής (ή πολλών εποχών) και άρα τις δυνατότητες όχι ως υπολογισμούς ανάμεσα στα τραύματα που προκαλούν και τις θεραπείες τους, αλλά ως το τέλος μιας εποχής της οποίας είμαστε τα τελευταία πλάσματα.

Πρέπει όμως πρώτα να αναρωτηθούμε: πόση διάθεση έχουμε να εγκαταλείψουμε οριστικά τα διαρκώς πετσοκομμένα μικρο-προνόμια αυτής της

κληρονομιάς για την αβέβαια και δραματική έκβαση ενός καοτικού μέλλοντος; Πόσο διατεθειμένοι είμαστε να αφήσουμε το σημερινό ταξινομημένο χάος ενός αισθητικά post-apocalyptic κόσμου για το δημιουργικό χάος των πραγματικών, και καταπιεσμένων σήμερα, διαιρέσεων των μορφών ζωής. Τι άλλο θα μπορούσε να σημαίνει, από αυτή τη σκοπιά η φράση που επαναλαμβάνεται στο Κάλεσμα «να συγκροτήσουμε μια *δύναμη*, μια υλική δύναμη, μια *αυτόνομη* υλική δύναμη εντός του παγκόσμιου εμφύλιου πολέμου»;

Θέλω να πω, ότι κριτική στην κρατική διαχείριση –της πανδημίας, της οικολογικής κρίσης, του πολέμου– δεν είναι η κριτική των κυβερνητικών επιλογών της. Δεν είναι ούτε η κριτική στις ελλείψεις της. Δεν είναι ούτε η κριτική στα κέρδη της, πολλών δε μάλλον στην (ανα)διανομή τους. Δεν είναι, φυσικά, ούτε η κριτική στο πόσο «ασφαλής» είναι τα προϊόντα της επιστήμης της (ας πούμε, το εμβόλιο). Η συζήτηση αυτή, που σε τόσα βαλτώδη εδάφη μας έχει οδηγήσει, το ένα μετά το άλλο, εδώ και πολλά χρόνια με αυξανόμενο ρυθμό, δεν είναι μια συζήτηση μεταξύ κέρδους και ζωής, ούτε μια συζήτηση μεταξύ επιστήμης και σκοταδισμού. Είναι πριν απ' όλα, κριτική στην κοινωνία της οποίας η ασφάλεια είναι ο θεματοφύλακας της συνείδησής της – συνείδησης που έχει για υλικό της θεμέλιο την ιδιοκτησία. Είναι, ως τώρα, μια συζήτηση μεταξύ αυτών που ζουν ασφαλείς και ανησυχούν για τη διατήρηση της ασφάλειάς τους, αυτής της «τεράστιας μικροαστικής διαζώνης που έχει εκδώσει ο καπιταλισμός», όπως έλεγε ο Γκουατταρί, του πλήθους –πιθανότατα όχι νεγκρικού (ή ίσως και ακριβώς νεγκρικού)– που αποκλείει αυτούς κι αυτές που υπάγονται με τις γυμνές τους ζωές στον τρόπο της επιβίωσης, στον εγκλεισμό της απομόνωσης, στην εξορία του αποκλεισμού από την πρόσβαση και στην στέρηση από τα πιο απλά πράγματα στον κόσμο (όπως το νερό, το φαγητό ή τη στέγη) αν και μπορεί τους επιτρέπεται το smartphone. Ή αποκλείει αυτούς που φέρνουν την πίτσα της παραγγελίας αλλά δεν έχουν ΑΜΚΑ ή ΑΦΜ, ή κι αν έχουν σημαίνει μόνο τον τρόπο της πειθάρχησης σε κρατικές οδηγίες. Τις διαρκώς διευρυνόμενες, τελικά, κοινωνικές κατηγορίες για τις οποίες όλα τα απαστράπτοντα επιτεύγματα, οι μικρομηχανισμοί ή μεγαμηχανισμοί των σύγχρονων κοινωνιών, δε σημαίνουν τίποτα παρά τη διαχείριση ενός στρατοπέδου: του κατεχοχίν βιοπολιτικού παραδείγματος της δύσης, όπως έλεγε ο Αγκάμπεν.

Κι όσο αποκλείει, τι μετατρέπει σε αόρατο περιθώριο, προορισμένο για αισθητική επεξεργασία και παραγωγή παραδείγματος προς αποφυγή, τόσο ισχυρίζεται ότι το συμπεριλαμβάνει.

Σε αυτές τις φιγούρες βουλιάζει όλο το οικοδόμημα του απαστράπτοντος πολιτισμού που καταρρέει και του εντυπωσιακού πολιτισμού που έρχεται να τον αντικαταστήσει. Όχι γιατί έρχεται απ' έξω, αναγόμενο σε προλεταριακά σώματα χωρίς «δικαιώματα». Αλλά γιατί είναι το πιο πραγματικό μέρος ενός κόσμου εικονικής ευτυχίας, που μετά βίας πια παλινρθώνεται και επισκευάζεται από τις

φαντασιώσεις της δυνατότητας διαχείρισής του. Θέλοντας και μη, οι μετανάστ(ρι)ες, οι αποκλεισμένες ζωές των γκέτο και των φαβελών, των υποβαθμισμένων συνοικιών, των ιδρυμάτων και των ασύλων, είναι η προλεταριακή συνείδηση του κόσμου, στου οποίου το χυδαίο υπεργώ είμαστε διασωληνωμένοι. Προλεταριακή, όχι με την έννοια ότι συνιστά ένα αδιαίρετο, ρωμαλέο και ιστορικό υποκείμενο, αλλά με την έννοια ότι σε αυτήν θα παιχτούν και θα συγκρουστούν τα νέα σχέδια της υπαγωγής και της χειραφέτησης.

Η εποχή της δικής μας «κοινότητας», των δικών μας «γενιών», τελείωσε. Όσοι και όσες, πηγαίνοντας προς το μέλλον, συμμετάσχουν στις νέες μεγάλες προοπτικές της ανθρωπίνης ευτυχίας, στις νέες κινήσεις του κομμουνισμού, δηλαδή στα μεγάλα αυθόρμητα και συνειδητά ρεύματα της κατάργησης της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, θα ακολουθήσουν -αργά ή γρήγορα- αυτή τη γλώσσα, αυτή τη ζωή, αυτές τις χειρονομίες. Και το μέλλον θα δείξει.

Οι υπόλοιποι, όσο θα μιλούν, πάντα θα μηρυκάζουν τους κανόνες της σημερινής κατάστασης πραγμάτων. Και θα το κάνουν με ευχαρίστηση μιας και το λουράκι είναι μακρύ και είναι και επίχρυσο. Τα κάγκελα αυτής της όλο και πιο παγκόσμιας φυλακής είναι από πλατίνα, και μπορούμε να τα γλύφουμε με διανοητικές ακροβασίες και λογοτεχνικές φιγούρες, με σχέδια για «το μέλλον, τη ρήξη, την ανατροπή».

Αντί συμπερασμάτων, βεβαιωτήτων ή ερμηνειών, μόνο ερωτήματα μου φαίνεται ότι θα μπορούσαν να τεθούν για μια τέτοια συζήτηση.

Ίσως πρέπει πρώτα απ' όλα να κατανοήσουμε το γεγονός ότι ο σύγχρονος μηδενισμός είναι διαφορετικός από τα ιστορικά ρεύματα που έχουν χαραχτεί στη μνήμη μας: ο σύγχρονος μηδενισμός είναι «η υπαρξιακή έκφραση μιας τυπικής υλικής συνθήκης που συνοψίζεται στην γενική κοινωνική κατάσταση παντοειδούς εξάρτησης από τις υποδομές του Κεφαλαίου».

Ίσως επίσης, χρειάζεται να αντιληφθούμε τις ιστορικές συνθήκες της παραγωγής εξουσίας στις κοινωνίες μας. Όπως ο Φουκώ, για παράδειγμα, απέδειξε ότι ο πόλεμος δεν είναι η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα, αλλά συνιστά την ιστορική βάση των πολιτικών διαρρυθμίσεων εξουσίας, βαθιά εγγεγραμμένος στους «εν καιρώ ειρήνης» κοινωνικούς θεσμούς, έτσι κι εμείς πρέπει να πραγματώσουμε το έργο της κατανόησης του εμφυλίου πολέμου ως του πολιτικού παραδείγματος που συγκροτεί την αντι-ιστορία της διαρκούς σύγκρουσης ακριβώς με αυτούς τους μηχανισμούς της εξουσίας, μέσα στην ιστορική συνθήκη του διαρκούς κοινωνικού πολέμου. Αν δε θέλετε να αποσυνδεθείτε τελείως από την παράδοση της ήττας μας, μπορούμε να ξεκινήσουμε από την περιγραφή των Μαρξ-Ενγκελς στο κομμουνιστικό μανιφέστο.

Τότε θα μπορέσουμε να δούμε ότι οι εξεγέρσεις, που έρχονται ή πέρασαν, που περιμένουμε ή ελπίζουμε, δεν είναι στιγμές εξαίρεσης ανάμεσα στην κανονικότητα της κοινωνικής ειρήνης αλλά στιγμές συμπίκνωσης της κοινωνικής πραγματικότητας του διαρκούς εμφυλίου πολέμου, από τη σκοπιά του ρήγματος στη μιλιταριστική ρευστοποίηση του πλανήτη.

Και θα πρέπει να σκεφτούμε ότι ο εγκλωβισμός της σκέψης μας στο «κλουβί της πολιτικής οικονομίας», μας εμποδίζει να δούμε ότι αυτή δεν είναι πλέον παρά μια στιγμή στη γενική μορφή διακυβέρνησης που πλέον έχει επεκταθεί στην κυβερνητική υπόθεση. Αν η πολιτική οικονομία ήταν η κυβερνολογική σύνοψη της υποβάθμισης κάθε κοινωνικής σχέσης σε παραγωγική, η κυβερνητική επιστήμη είναι η σύνοψη της ταυτοποίησης κάθε παραγωγικής σχέσης σε μια απογυμνωμένη αλγοριθμική συσχέτιση.

Τότε ίσως μπορούμε να συλλάβουμε ότι το όριο των σημερινών μας εξεγέρσεων δεν είναι μόνο η αδυναμία να μπλοκάρουμε τις υποδομές: ένα όριο που εμφανίζεται ξανά και ξανά, όπως όταν πχ εδώ στην Ελλάδα επιμένουμε να επιτιθόμαστε στη Βουλή, τη συμβολική φιγούρα της εξουσίας και όχι στη Disneyland των logistics, των μεταφορών, των τουριστικών υποδομών και των datacenter που αποικούν την αθηναϊκή μητρόπολη. Είναι και η αδυναμία μας να συγκρουστούμε με την αλγοριθμική συγκρότηση αυτής της εξουσίας, που δεν πειθαρχεί σαν σκληρός πατέρας αλλά φτιάχνει περιβάλλοντα σα φροντιστική μητέρα, σε έναν μηχανισμό διπλής άρθρωσης, φυλακής πολύ πιο αποτελεσματικής ακόμα και από το ιδανικότερο Πανοπτικόν που θα μπορούσε να φανταστεί ο Μπένθαμ, περιβάλλοντα από τα οποία μπορούμε και είναι ανάγκη να διαφύγουμε.

Αντιμετωπίζοντας αυτές τις διαπιστώσεις ίσως μπορεί να εμφανιστεί ένας γαλαξίας κατοικήσιμων τόπων που αφήνει πίσω της κάθε κατάσταση εξαίρεσης με την οποία έρχεται αντιμέτωπη η αυτοκρατορία-και η κοινωνία βλέπει σε αυτές, ως τώρα, μέσα από τα μάτια των κρατικών θεσμών, μόνο μια “human's land”. Θα παρατηρήσουμε τότε πώς οι επαναστατικές υποκειμενικότητες και συλλογικότητες γίνονται λιγότερο σαθρές, αφού σταδιακά σχηματίζουν έναν κόσμο. Αν αυτός ο κόσμος σήμερα φαντάζει έρημος και εγκαταλειμμένος είναι πιθανώς μόνο γιατί έχουμε μάθει να τον βλέπουμε μέσα από το υπερθέαμα της παγκόσμιας ερήμου που παράγει διαρκώς η καθημερινή επέλαση του κεφαλαίου ως κοινωνικής σχέσης που διαμεσολαβεί κάθε σχέση μας.

Το κάλεσμα μας λέει ότι δανείζεται από τους Μαύρους Πάνθηρες τη δύναμη εφόδου, από τη γερμανική αυτονομία τις συλλογικές κουζίνες, από τους Άγγλους νεολουδίτες τα δεντρόσπιτα και την τέχνη του σαμποτάζ, από τις ριζοσπαστικές φεμινίστριες την επιλογή των λέξεων, από την ιταλική αυτονομία τη μαζική αυτομείωση και από το Κίνημα 2 Ιούνη την ένοπλη χαρά.

Χρειάζεται να σκεφτούμε τον τρόπο με τον οποίο όλα αυτά τα παραπάνω, και οι δημιουργικές, ευφάνταστες και ευφυείς παραλλαγές τους εμφανίζονται σε όλα τα τελευταία κινήματα της τελευταίας 15ετίας: κινήματα, πρακτικές και τεχνικές που δημιουργούν τους όρους της αποθεσμοποίησης, την αποσυντάσσουσα εξουσία για την οποία μίλαγε ο Τρόντι, και μιλάει και το ιστορικό ρεύμα για το οποίο συζητάμε με αφορμή το Κάλεσμα, αρχής γενομένης από την εξέγερση της Αργεντινής το μακρινό, πλέον, 2001. Ωστόσο εμφανίζονται, ξανά και ξανά, απομονωμένες και κατακερματισμένες, εκκρεμείς και περιορισμένες, θέτοντας ξανά και ξανά

το ίδιο στοίχημα. Δε χρειάζεται απογοήτευση. Το μόνο που έχει μείνει όρθιο από τις επαναστατικές μας παραδόσεις είναι ο πειραματισμός. Δεν είναι στενάχωρο. Είναι το μόνο που άξιζε να διασωθεί. Και είναι υπεραρκετό. Μάλλον το πρόβλημα δεν είναι ότι αυτός ο πειραματισμός δεν έχει επαρκή καθοδήγηση. Το αντίθετο βλέπουμε: έχει, δυστυχώς, ακόμα. Και έχει, ακόμα, υπερβολική. Όπως αυτή που έσπευσε να δώσει όνομα και εκπροσώπηση στην εξέγερση στη Χιλή. Όπως αυτή που έσπευσε να δώσει «αιτήματα» στο μπλοκάρισμα της εφοδιαστικής αλυσίδας, στην Ιταλία. Όπως αυτή που εξέφρασε την αγωνία της και έκανε ό,τι είναι δυνατόν, ώστε να παρουσιάσει «συνομιλητές» στα κίτρινα γιλέκα, στη Γαλλία.

Μήπως, αντίθετα, το πρόβλημα είναι ότι αυτές δεν κατανοούνται σαν αντιπαραθετικές μορφές συγκρότησης ζωής, στο γενικευμένο κοινωνικό και παγκόσμιο εμφύλιο πόλεμο, αλλά σαν υπολειπόμενες μορφές συμπλήρωσης των κοινωνικών λειτουργιών που καταρρέουν και που το κεφάλαιο αφήνει στην τύχη τους; Και δεν είναι, ταυτόχρονα κάτι τέτοιο, αυτό το ανοικτό σύστημα, η πραγματική ιστορική κίνηση που *καταργεί την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων* και ταυτόχρονα *δημιουργεί τις γενικές προϋποθέσεις του εμφυλίου πολέμου*;

Ο ρόλος του συμπλέγματος άμυνας-ασφάλειας, που είναι και η πιο σαφής υλική αποτύπωση των μοντέλων διακυβέρνησης, είναι να παράγει τάξη μέσα από το χάος, σε μια άρθρωση όπου και τα δύο διατηρούνται σε μια σχετική συμμετρία-και-ανισότητα διαχωρισμένων κοινοτήτων. Από τη μια, περιφραγμένο χάος στο οποίο οι από κάτω βιώνουν μια διαρκή κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Απ' την άλλη, η περι-φραγμένη δημοκρατία της οποίας η ομαλότητα αναπαράγεται διαρκώς σαν πλεόνασμα της κατάστασης εξαίρεσης της άλλης μεριάς. Αυτό το μεταβλητό και παγκόσμιο *apartheid*, συντηρεί και την ύπαρξη της αστυνομίας. Η αστυνομία είναι ο φρουρός αυτής της συμμετρίας – είτε εμφανίζεται με τη μορφή του ΕΠΟΠ είτε με αυτή του ΜΑΤατζή, είτε απλώς με τη μορφή του ειρηνικού πολίτη.

Όμως, αυτό το σύνορο είναι κι ο νεκροθάφτης της. Το όλο και μεγαλύτερο μίσος για την αστυνομία δεν έχει να κάνει με το ρήγμα μεταξύ αυτής και της κοινωνίας αλλά με το όλο και μεγαλύτερο ρήγμα μεταξύ αυτών που ήδη τη μισούν κι αυτών που τη χρειάζονται. Μεταξύ «εχθρών» και «συνεργατών». Μήπως, πάντα αυτό δεν ήταν πάντα, στην τελική του μορφή, το υπαρξιακό διακύβευμα κάθε επαναστατικής απόπειρας;

Κάθε πρακτική συνάντηση με το όριο αυτό, δεν αφήνει, κάθε φορά, παρά ένα χάσμα «που υπάρχει, και που δε σταματά να βαθαίνει, μεταξύ των αξιοθρήνητων αιτημάτων (της εκπροσώπησής τους) και του επιπέδου της βίας και της αποφασιστικότητας του κινήματος».

Τότε θα καταλάβουμε ότι εμφύλιος πόλεμος -και αντίστοιχα η ηθική που απαιτεί από εμάς- δεν είναι η τακτική απόφαση της εφαρμογής ενός προγράμματος, που απαιτεί από τα σώματα να γίνουν υποκείμενα και από τα υποκείμενα να γίνουν υπήκοοι της επικράτειας και φαντάροι του στρατού μιας ήδη αποφασισμένης νέας κοινωνίας

συμμετρικής στη σημερινή «μετατοπισμένη μόνο κάποιες μοίρες αριστερά». Θα καταλάβουμε ότι ο εμφύλιος πόλεμος είναι μια πραγματικότητα, που τελικά συνιστά ένα ερώτημα: ποια είναι η ζωή που θέλουμε να ζήσουμε, ποια η μορφή της και -άρα- ποια τα μέσα με τα οποία θα την υπερασπιστούμε *άνευ όρων*;

Θα καταλάβουμε, ακόμα, ότι εμφύλια διαίρεση -και αντίστοιχα η ηθική που απαιτεί από εμάς- δεν είναι αντιπαράθεση μεταξύ δύο ενικοτήτων: του κράτους και της ανθρωπότητας. Αντίθετα είναι ένας ανηλεής και ανειρήνευτος πόλεμος μεταξύ της ενικότητας του κρατικού μηχανισμού και της πολλαπλότητας της πολεμικής μηχανής. Είναι ένας πόλεμος που δεν περιμένουμε να αρχίσει. Δε σταμάτησε ποτέ να διεξάγεται – ακόμα κι ερήμην μας.

Αν δεν έχουμε επαρκή λόγια να τον περιγράψουμε, είναι γιατί μας λείπει μια τέτοια σκέψη. Τότε θα δούμε ότι οι πόλοι που συγκρατούν αυτή την αλήθεια σήμερα τείνουν σε δύο μεγάλες οντότητες που τέμνουν κάθετα και κατακερματίζουν το σώμα της αστικής κοινωνίας. Σε ένα επίπεδο εμμένει που όμοιό του δεν έχουμε γνωρίσει στην ιστορία, κατακερματίζουν πλέον την ίδια την ψυχή του ρηγματωμένου νομαδικού σώματος που εγκαταστάθηκε πρώτα στην κοινότητα, έπειτα ενσωματώθηκε στην πόλη και σήμερα τσακίζεται στα δίκτυα της μητρόπολης, σε ένα διαρκή διπλό μηχανισμό συμπερίληψης και αποκλεισμού: Στο μέρος που θέλει, πάση θυσία, να επιστρέψει στην ασφάλειά της και σε αυτό που δεν πρόκειται να γυρίσει ποτέ πίσω.

Το πρώτο δεν έχει πολλά να σκεφτεί παρά μόνο την αγωνία που βιώνει καθημερινά, στις μικρές και μεγάλες ανεξήγητες κρίσεις πανικού που φαίνονται σα να μην έχουν αιτία ή νόημα, για το αν θα συνεχίσει να συμπεριλαμβάνεται μία ακόμα μέρα. Όσο για το δεύτερο μέρος, δεν διαθέτει ούτε θέλει να υπερασπιστεί καμία ταυτότητα. Και το μόνο που του μένει είναι συγκροτήσει μια *societas* μοναδικότητων, που δε θέλουν ούτε μπορούν να παρασταθούν σε μια σχέση που *δεν υπάρχει* να δημιουργήσει τις γραμμές φυγής από μια φριχτή κοινότητα.

Για αυτό που φαίνεται σαν μια διπλή τραγωδία για την υπόθεση της επανάστασης σήμερα - από τη μια το γεγονός ότι τίποτα εποικοδομητικό δεν έχουμε να σκεφτούμε για το μετασχηματισμό του παρόντος και από την άλλη ότι τίποτα αυτοτελές δε φαίνεται να υπάρχει στην ιστορική παράδοση των αρνήσεων μας που να μην έχει ενσωματωθεί - έχω μόνο να πω ότι στην πραγματικότητα του παγκόσμιου εμφυλίου πολέμου δεν υπάρχει τίποτα μεμονωμένα θετικό που να μη συνιστά *κατάφαση του κόσμου ως έχει*. Αυτό που μας έχει διδάξει η αντι-ιστορία των επαναστατικών αποπειρών είναι ότι η μεγαλύτερη κατάφαση στον κόσμο σήμερα είναι η καταστροφή του σημερινού κόσμου. Θα ανακαλέσω, λοιπόν, τη φράση στο εξώφυλλο του 50^{ου} τεύχους της *Potere Operaio*, που σηματοδότησε το τέλος της εργατικής αυτονομίας και τη θεωρητική ρήξη ανάμεσα σε Τρόντι και Νέγκρι:

**Ricominciare da capo non significa tornare indietro
Na ξεκινάς από την αρχή δε σημαίνει να γυρίζεις πίσω**

L

Από τη στιγμή που έμαθα ότι θα έχω την τιμή να συμμετέχω στην έκθεση με τίτλο «Ονειρεύονται τα ηλεκτρικά πρόβατα;» και ιδιαίτερα στη συζήτηση γύρω από την θεολογία και την τεχνητή νοημοσύνη, το μυαλό μου έχει κολλήσει σε μια κίνηση εκκρεμούς μεταξύ δύο άκρων της παγκόσμιας ιστορική συνείδησης.

Το ένα αποτελεί την απαρχή της καταγεγραμμένης και αρχειοθετημένης πολιτικής ιστορίας της ανθρωπότητας, σύμφωνα με μια εκφορά του Σάββα Μιχαήλ στις *Μορφές του Μεσσιανικού* και τη διεξοδική εργασία του Michael Walzer στο *Έξοδος και Επανάσταση*: είναι η Έξοδος (με Ε κεφαλαίο, κάτι στο οποίο νιώθω ότι πρέπει να επιμείνουμε) του λαού του Ισραήλ από την Αίγυπτο. Το άλλο αποτελεί την ύστατη μορφή της κοσμολογικής διερώτησης για το τι είναι άνθρωπος, συνοψισμένη στις ανθρωπολογίες και μετα-ανθρωπολογίες που εμφανίζονται στο σημερινό κόσμο μας: την πολιτική θεολογία της τεχνητής νοημοσύνης ως μιας πιθανότητας των μορφών-ζωής ή σαν μία από αυτές.

Το θέμα είναι τεράστιο και μου είναι δύσκολο να ξεκινήσω έστω μια ελάχιστη ξενάγηση στις διαδρομές που θα μπορούσε να ανοίξει. Στον περιορισμένο χρόνο μου θα προσπαθήσω απλώς να διατυπώσω, με τη μορφή αφήγησης, κάποια περιορισμένα εισαγωγικά ερωτήματα πάνω σε αυτό που μου φαίνεται σαν το πιο παραγνωρισμένο πολιτικό καθήκον έναντι αυτού του εκκρεμούς: την τοπολογία των γραμμών φυγής που παρουσιάζονται σε οριακούς καιρούς. Και μάλλον, τέτοιος είναι και ο δικός μας· ίσως μάλιστα να είμαστε ακόμα στην αρχή του.

Για να το κάνω αυτό, θα χρησιμοποιήσω μια δική μου, αυθαίρετη εν πολλοίς, περιγραφή για το τι θα μπορούσαμε να πούμε θεολογία, ειδικά πολιτική. Σύμφωνα με αυτή, η θεολογία είναι το μετατιθέμενο πεδίο μάχης των μορφών ζωής: μετατιθέμενο γιατί πάντα θα συγκροτεί έναν μηχανισμό υπεράσπισης της κυριαρχίας· μηχανισμό εξάρθρωσης, σε ένα επέκεινα, του κύριου όρου εμφάνισης της σύγκρουσης μεταξύ επιθυμητικών και κοινωνικών μηχανών μέσα στην ανθρώπινη ιστορία: του ζητήματος της εξουσίας. Είναι ο αφηγηματικός στίβος ενός ακήρυκτου εμφυλίου σαν μοντέλο ανθρωπολογικής συνύπαρξης – ακήρυκτου γιατί υπήρξε πριν από την αρχή· μοντέλο γιατί, όπως φαίνεται, θα συνοδεύει την ανθρώπινη συνθήκη ως το τέλος της παρούσας μορφής της.

Ένας φίλος, σε μια συζήτηση σχετικά πρόσφατα γύρω από μια μετάφραση ενός κειμένου του Marcello Tari, έγραψε: «Από την Οδύσσεια μέχρι

τη Βίβλο κανένα κείμενο δεν ήταν θεολογικό. Από τη Βίβλο και μετά, όλα τα κείμενα είναι θεολογικά κείμενα». Θα τολμήσω μια συνειρμική αντιστοιχία σε αυτό τον αφορισμό, λέγοντας ότι η νεωτερική συνθήκη ήταν νευρωτική μέχρι τη σφαγή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, όμως μετά το τέλος του Δεύτερου, τη «δημιουργική» καταστροφή ενός ολόκληρου κόσμου, τη Σοά και τη φρίκη του Άουσβιτς αλλά και την ατομική βόμβα σε Χιροσίμα και Ναγκασάκι, δεν είναι παρά σχιζοειδής.

Για να το περιγράψω με τη διεσταλμένη χρήση μιας κλασσικής ψυχαναλυτικής ορολογίας: Η πραγματικότητα, το συνοριακό πέρασμα ανάμεσα στο Πραγματικό (και τον Τρόμο του) και στο Φαντασιακό (και το διαγραμμένο της επιθυμίας του), που είχε για επένδυση ένα ολόκληρο συμβολικό σύμπαν, έχει καταρρεύσει: Τώρα πια είναι ένα ανεμπόδιστο πέρασμα, μια *no man's land* (όχι τόσο με την έννοια της νεκρής στρατιωτικοποιημένης ζώνης όσο με αυτή του κανενός ανθρώπου), ανάμεσα στη δυνητικότητα και την ενεργή πραγματικότητα. Ανάμεσα στους άλλους και την ανυπαρξία τους, ανάμεσα στο πλήθος και τη μοναξιά, που όλο και πιο συχνά συναντιούνται και συνυπάρχουν καθώς διαπερνούν τις τρεις μορφές του εαυτού μας: το Αυτό, το Εγώ και το Υπερεγώ – ή, με πιο «πολιτικούς όρους», όπως τουλάχιστον το καταλαβαίνω: ανάμεσα στη γυμνή ζωή, τη μορφή ζωής και τον κόσμο.

Οι νευρώσεις, η παλιού τύπου κωδίκωση με τη μορφή της λογοκρισίας (και λογοκριτή το Συμβολικό) που όριζε ηγεμονικά το πέρασμα από το Πραγματικό στο Φαντασιακό, πλέον είναι μια -όλο και πιο- μειοψηφική λειτουργία μέσα στο πλέγμα αυτού που ο Byung-Chul Han περιγράφει ως *burnout*. Καμιά καινούρια κωδίκωση δεν βρέθηκε να τις αντικαταστήσει με κάποια αποτελεσματικότητα. Οι ηθικές μας διαφορές δεν γίνονται πια πολιτικές, γιατί δεν φτάνουν σε τέτοια ένταση. Τίποτα πια δεν τις διαμορφώνει, ούτε τις συμπιέζει. Γι' αυτό και δεν μπορούμε να αντιληφθούμε κάποια μορφή του κόσμου γύρω μας που πρέπει να αποδεχτούμε, να συγκολλήσουμε ή να σπάσουμε. Κι αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο είχαμε μάθει να κάνουμε πολιτική. Τώρα πια νιώθουμε μια συνεχή και επίμονη εξάντληση κολυμπώντας σε μια θάλασσα εξασθενημένων διαφορών και διαφωνιών. Όλα είναι επουσιώδη και σημαντικά ταυτόχρονα. Τι να ιεραρχήσεις με αυτές τις κλίμακες;

Η σχιζοφρενική ορμή του τεχνικού μας σύμπαντος -η συντριπτική δύναμη εκθεμλίωσης που φέρει και διαρκώς επιταχύνεται- δεν μπορεί (ακόμα) να μεταφραστεί στα υποκείμενα σαν «breakthrough», παρά μόνο σαν «breakdown» (Deleuze, *Δύο Καθεστώτα της Τρέλας*): αντί για υπέρβαση, κατάρρευση. Αντί για έκρηξη (ex-plosion), ενδόρρηξη / εκστροφή (im-plosion). Και, μάλλον, δεν μπορεί να το κάνει με τη μορφή του γραμμικού χρόνου της συνέχειας και του μέλλοντος που προεικονίζει η πληροφορική πλημμυρίδα, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή της.

Ας το παραδεχτούμε: είμαστε εσωτερικά υποκείμενα της, ακόμα. Εξ ου και ο όρος «υποκείμενα» που χρησιμοποιώ, με την έννοια που περιγράφει ο Tronti, στη συνέντευξή του στον Mario Vinale, το 2008 με θέμα την αποσυντάσσουσα εξουσία, ένα θεμελιώδες πρόβλημα:

την κρίση του σύγχρονου υποκειμένου, η οποία είναι ένα και το αυτό με την εξάντληση της νεωτερικότητας ως σχέδιοπου βασίζεται, ακριβώς, στο υποκείμενο. «Έχουμε κολλήσει μέσα σε αυτή τη διαλεκτική μηχανισμού-υποκειμένου, εδώ και πολύ καιρό», έλεγε ο Tronti.

Αυτός ο ορμητικός ωκεανός της τεχνολογίας, που σπάει τα παλιά φράγματα, που τον έκαναν κάποτε ομαλά αξιοποιήσιμο επιβραδύνοντας τις ροές του, πνίγει πρώτα από όλους εμάς, καθώς πλημμυρίζει τον πλανήτη. Όπως λέει ο Mark Fischer στον *Καπιταλιστικό Ρεαλισμό*, είναι πιο εύκολο να φανταστούμε το τέλος του κόσμου παρά το τέλος του καπιταλισμού, δηλαδή του δικού μας περιορισμένου κόσμου. Κι ίσως για αυτό είναι δίκαιο που δεν αρμόζει πια στον κόσμο μας η αισθητική αποτύπωση του μέλλοντός του στη φανταστική λογοτεχνία του Ιουλίου Βερν, παρά η αγχώδη διαπίστωση του απειλητικού και αιώνιου παρόντος του στο cyberpunk.

Πληροφορία, γνώση, συναισθήματα και ορθολογικές κρίσεις - συγκρούσεις, διαφωνίες και διαφορές - ταυτότητες και απώλεια: όλα ρέουν σε ένα ομοιογενές ρεύμα· ομοιογενές γιατί όλα είναι εξίσου διαφορετικά – άρα εξίσου όμοια. Όλα μπορούν να ξεσπάσουν ανά πάσα στιγμή, αλλά αυτό δε σημαίνει τίποτα. Το ξέσπασμα, η έκρηξη είναι μια μορφή κανονικότητας ακόμη. Δε χρειάζεται να λογοκριθεί η παραγωγή της επιθυμίας μας. Η λογοκρισία είναι ΗΔΗ η δομή που την παράγει. Όλα τα συμπτώματα του «νέου υποκειμένου» εμφανίζονται, κατά κύριο λόγο, γιατί εξακολουθούμε να είμαστε νευρωτικές σε ένα σύμπαν που είναι πια σχιζοειδές.

Κι ίσως είναι με αυτό τον τρόπο που μπορούμε να αναγνωρίσουμε τη λειτουργία του φετίχ, του ταμπού και της διαστροφής σε όλη αυτή τη συζήτηση γύρω από τη «φύση» της τεχνητής νοημοσύνης, όχι ως όρων ψυχιατροποίησης αλλά ως ενδεχόμενων κατηγοριών μιας ιστορικής κοινωνικής κίνησης. Θα το συνοψίζω στη φράση ενός πρόσφατου κειμένου, υπό το ψευδώνυμο *Moses Dobruska*, με τίτλο «*Πώς άρχισαν όλα*»: «Η παρούσα κοινωνική κατάσταση είναι μια κατάσταση παραισθητική. Οι ψυχοπαθολογικές κατηγορίες έχουν γίνει οι πιο κατάλληλες για την πολιτική ανάλυση· το μόνο που έχουμε να κάνουμε είναι να τις αναζητήσουμε οπουδήποτε αλλού εκτός από το DSM. Η πανταχού παρούσα βασιλεία του οργουελικού ψεύδους δεν είναι ένα κακό, αλλά μια κακοήθης νόσος».

Με μια τέτοια οπτική, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο τίτλος της έκθεσης, που διερωτάται αν «ονειρεύονται τα ηλεκτρικά πρόβατα». Αμέσως έρχεται στο μυαλό –και προφανώς αυτό ήταν ο στόχος: η απόδοση ενός φόρου τιμής– ο τίτλος του μυθιστορήματος του Philip K. Dick: το ερώτημα αν «τα ανδροειδή ονειρεύονται ηλεκτρικά πρόβατα».

Θα πάρω στα σοβαρά, σε βαθμό κυριολεξίας, τη μετάθεση όρων μεταξύ των δύο τίτλων, που μοιάζει σχεδόν σα φροϋδικό γλίστρημα. Από τη μία, είναι ο τίτλος ενός εμβληματικού μυθιστορήματος που γράφτηκε το 1968, στην ακμή της εξεγερτικής πλημμυρίδας που έκλεισε τα επαναστατικά οράματα του 20^{ου} αιώνα και μας έδωσε την κεντρική έννοια της αυτονομίας και των εκδοχών της (Ονει-

ρεύονται τα ανδροειδή ηλεκτρικά πρόβατα;). Από την άλλη, είναι ο τίτλος αυτής της όμορφης έκθεσης, κάπου 60 χρόνια μετά, η οποία περιστρέφεται γύρω από τα ερωτήματα για τη φύση της ανθρώπινης κατάστασης, σε μια ιστορική περίοδο που κυριαρχεί η αγωνία για την κατάσταση της ανθρώπινης φύσης ή για τους πολλαπλούς κινδύνους του τέλους των ανθρώπινων κόσμων.

Αν επιτρέπεται να συνδυάσουμε τους δύο όρους τότε θα μπορούσαμε να πούμε πως την εποχή μας τη χαρακτηρίζει η ανθρώπινη συνθήκη όπου ακόμα και τα ανδροειδή, αυτός ο σύγχρονος ευφημισμός της παρούσας ανθρώπινης κατάστασης, έχουν σταματήσει να ονειρεύονται. Η λειτουργία του ονείρου, ιδίον της εμπρόθετης δυνατότητας του ανθρώπου και τμήμα της τομής του φαντασιακού με το συμβολικό του κόσμο, μοιάζει να έχει εκκωρηθεί στις τεχνικές κατασκευές του, που στην πραγματικότητα είναι η προσομοίωση της τεχνικής παραγωγής ενός τεχνικά παραγόμενου ομοιώματος. Κάτι σαν τον «ταύρο της Πασيفάης», που περιγράφει ο Agamben σε ένα πρόσφατο κείμενό του, την απόπειρα του ανθρώπου να επανακτήσει τη ζωτικότητα της ζωώδους φύσης του, επιχειρώντας να καταπατήσει τα όρια που ο ίδιος έθεσε στον εαυτό του, ανάμεσα στο ζώδες και το θεϊκό, χωρίς δηλαδή να σεβαστεί το γεγονός ότι ακροβατεί διαρκώς στο σινικό τείχος που έφτιαξε στην ίδια την ψυχική του συνθήκη ανάμεσα στο «φυσικό» και το «τεχνικό». Είναι όμως και εκκώρηση οτιδήποτε ανθρώπινου, που φοβόμαστε ότι πέθανε στα χαρακώματα της ανθρώπινης ιστορίας του 20^{ου} αιώνα, θύμα του τέλους του ανθρωπισμού ως ιδιαίτερης ιστορικής μορφής «εκτροφής» ανθρώπων όντων από τον Πλάτωνα έως τον Χάιντεγκερ (*Sloterdijk, Κανόνες για το ανθρωποπάрко*), και

(2) στις τεχνικές εξελίξεις ενός κόσμου που έχει εκκωρήσει την ίδια του την ψυχή στο κεφάλαιο, με άλλα λόγια: έχει γίνει η κεντρική ψυχική και τεχνική υποδομή του – και η παλιά προλεταριακή του σύνθεση, οι εργά(ρι)ες, που αποτέλεσαν το επαναστατικό υποκείμενο μιας ολόκληρης στρατηγικής αφήγησης με ιστορική αποστολή την ανακατάληψη αυτού του τεχνικού κόσμου, ο λαός του (*Tiqqun, Ceci n'est pas un programme*)

Τελικά, «[ο] σύγχρονος μηδενισμός είναι η υπαρξιακή έκφραση μιας τυπικής υλικής συνθήκης: μιας κατάστασης παντοειδούς εξάρτησης από τις υποδομές του Κεφαλαίου». Ίσως η πιο γκροτέσκα και ταυτόχρονα θλιβερή αποτύπωση αυτής της διαπίστωσης, είναι ο τρόπος με τον οποία εντάσσουμε στη φιλολογία της τεχνητής νοημοσύνης τα email που λαμβάνουμε από τη Smaragda from Viva, σα να μην ήταν άνθρωπος αλλά μια φιγούρα όπως η Alexa της Amazon, ή η αστεία αντίφαση να απαντάμε στον αλγόριθμο του ChatGpt, με την ευγένεια που θα αντιστοιχούσε σε έναν άγνωστό μας σοφό δάσκαλο, την ώρα που αντίστοιχοι κώδικες αυτών των αλγοριθμικών μοντέλων εφαρμόζονται από τη Frontex για την ταυτοποίηση, κατηγοριοποίηση, διαχείριση, εγκλεισμό, μετακίνηση, εξόντωση μεταναστών, ανδρών, γυναικών και παιδιών, στον πιο βίαιο και φονικό πόλεμο που διεξάγει ο δυτικός, και όχι μόνο, ανεπτυγμένος κόσμος ενάντια σε ό,τι

πιο κοντινό μπορούμε να σκεφτούμε σήμερα για την προλεταριακή του σύνθεση.

Η «τεχνοφιλία» και η «τεχνοφοβία», που αναπτύσσονται διαρκώς ως κυρίαρχοι πόλοι μιας γενικευμένης και πυρετώδους συζήτησης, σχετικά με το μέλλον της ανθρωπότητας, συζήτηση που μας φέρνει εδώ να συζητάμε για το μέλλον της ανθρωπότητας σαν ιστορική προοπτική της τεχνητής νοημοσύνης, εδράζουν αυτή τη συζήτηση σε ένα καταστατικό ψεύδος, σε έναν ακόμα μεταφυσικό δυισμό, από τους τόσους πολλούς που έχει παραγάγει η δυτική σκέψη ανά τους αιώνες: ότι μπορούμε να διαχωρίσουμε τη φυσική από την τεχνική διάσταση της ανθρώπινης φύσης. Κι εδώ να θυμηθούμε ότι η κυρίαρχη αντίληψη για την κατάσταση εξαίρεσης, για παράδειγμα, που αποτελεί σήμερα παντοδύναμη υλική βάση της κυβερνολογικής της ασφάλειας και της κυβερνητικής επιστήμης του ελέγχου, δεν είναι παρά η ύστατη παραγωγή της διάκρισης μεταξύ «φυσικής και μη-φυσικής κατάστασης» των θεωριών των κοινωνικών συμβολαίων, αλλά κυρίως του Λεβιάθαν του Hobbes: ενός κειμένου που γράφτηκε για να θεμελιώσει τη δυνατότητα του νεωτερικού κράτους να μπορεί να κηρύξει τον πόλεμό του ενάντια στον εμφύλιο, δυνατότητα που έκτοτε είναι η βασική μήτρα των εργαλείων της κυριαρχίας του έναντι των υπόλοιπων κοινοτήτων.

Το πρόβλημα με το ψέμα αυτό για την ανθρώπινη φύση είναι ότι παραγνωρίζει το γεγονός ότι η φυσική κατάσταση του ανθρώπου δεν έχει σε τίποτα να κάνει με τη «φύση», όπως επιστημολογικά και αισθητικά είθισται να την αναπαριστούμε. Η σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο, όμως, δεν προκύπτει από μια φυσική συσχέτιση· αντιθέτως είναι άθροισμα (ή γινόμενο) τεχνικών διαδικασιών. Εκτροφής, για παράδειγμα, όπως είπα για τον ανθρωπισμό προηγούμενως. Όπως γράφει και η Αόρατη Επιτροπή Στους Φίλους μας: «Κάθε άνθρωπος κόσμος είναι συνδιαμόρφωση τεχνικών [...] γι' αυτό και δεν υπάρχει γενόσημη ανθρώπινη υπόσταση (σε σχέση με την τεχνητή νοημοσύνη) παρά μόνο ιδιαίτερες τεχνικές [...] και η κάθε τέτοια διαμορφώνει έναν κόσμο κάνοντας έτσι απτή μια κάποια σχέση με αυτόν, μια κάποια μορφή ζωής». Και συνεχίζει: «το εφιαλτικό με τη σημερινή εποχή δεν είναι ότι πρόκειται για την “περίοδο της τεχνικής” αλλά για την “περίοδο της τεχνολογίας”. Η τεχνολογία δεν είναι η ολοκλήρωση των τεχνικών αλλά η έξωση του ανθρώπου από τις θεμελιώδεις τεχνικές του» ή, για να το πούμε διαφορετικά, η έξωση του ανθρώπου απ' ό,τι στοιχειωδώς τον καθιστά ανθρώπινο.

Η απαλλοτρίωση των συνόλων της μοναδικής τεχνικής αυτής φύσης των ανθρώπων, ο κατακερματισμός τους και η αποδοσή τους σε μια παραγωγική μεγαμηχανή, δεν είναι παρά η ισοπέδωση των ιδιαίτερων κόσμων και των σχέσεών τους με τον κόσμο καθ' αυτό. Μπορούμε να το δούμε τόσο καθαρά στα social media και τον αλγόριθμό τους, όχι γιατί μόνο σε αυτά συμβαίνει κάτι τέτοιο, αλλά γιατί εδώ εμφανίζεται η απόλυτη ταυτότητα: Η ταυτότητα ανάμεσα στην απουσία και την παρουσία. Μιλάμε για, παραθέτουμε ή προτείνουμε πρακτικές που ΔΕΝ γίνονται πράξη. Κι ίσως το κάνουμε μόνο υπό αυτή την προϋπόθεση. Είμαστε μέρος του

εαυτού μας που εκπροσωπεί το όλον του, μόνο στο βαθμό που δεν το κάνει. Η παρουσία μας στον κόσμο είναι τελικά αποτέλεσμα της διαρκούς απουσίας κάθε άμεσης σχέσης με αυτόν. Τι μπορεί να προμηνύει κάτι τέτοιο αν όχι τη μετατροπή του ανθρώπου σε αφηρημένη υπόσταση, ιδανική για να υπαχθεί, όχι μόνο με τυπικούς αλλά και με πραγματικούς όρους (όπως θα έλεγε ο Μαρξ στο Κεφάλαιο) στους αφηρημένους κόσμους της εμπορευματικής κυριαρχίας;

Νομίζω γνωρίζουμε αρκετά καλά το απόσπασμα του Μαρξ από την εισαγωγή της Κριτικής της Εγγελεϊανής Φιλοσοφίας σχετικά με τη θρησκεία.* Θα τολμήσω να παραφράσω το κείμενο αυτό, με αφορμή τη συζήτησή μας εδώ, ζητώντας συγγνώμη για την ιεροσυλία από μαρξιστές/τριες και μη:

• «Η θρησκευτική οδύνη είναι έκφραση της πραγματικής οδύνης και συνάμα **διαμαρτυρία ενάντια στην πραγματική οδύνη**. Η θρησκεία είναι ο στεναγμός του καταπιεσμένου πλάσματος, η καρδιά ενός άκαρδου κόσμου, η ψυχή άψυχων συνθηκών. **Η θρησκεία είναι το όπιο του λαού**. Η κατάργηση της θρησκείας ως απατηλής ευτυχίας του λαού σημαίνει αξίωση της πραγματικής του ευτυχίας. Η αξίωση να εγκαταλειφθούν οι αυταπάτες για την υπάρχουσα κατάστασή του σημαίνει αξίωση να εγκαταλειφθεί μια κατάσταση που έχει ανάγκη τις αυταπάτες. **Η κριτική της θρησκείας είναι άρα εμβρυακά η κριτική της κοιλάδας των δακρύων** που φωτοστέφανό της είναι η θρησκεία»

«Η θρησκευτική οδύνη του ξεπεράσματος του ανθρώπου από την τεχνητή νοημοσύνη είναι έκφραση της πραγματικής οδύνης για την εξάρτησή του από τους αναπαραγωγικούς μηχανισμούς και τις υπολογιστικές μηχανές του κεφαλαίου - και διαμαρτυρία ενάντια στην πραγματική αυτή οδύνη. Η ύστερη νεωτερική φαντασίωση ενός ψηφιακού κόσμου είναι ο στεναγμός του χαμένου νεωτερικού ανθρώπου, η συνείδηση ενός κόσμου που έχει για συνείδηση την κυβερνητική επιστήμη, η ψυχή συνθηκών όπου η ψυχή έχει εκχωρηθεί σε υπολογιστικούς αλγόριθμους [...] Η κατάργηση της θρησκείας αυτής ως απατηλής φαντασίωσης του ανθρώπου (ότι η συνείδηση δεν είναι παρά μια έξυπνη μηχανή) σημαίνει αξίωση της ζωντανής του συνείδησης. Η κριτική της τεχνητής νοημοσύνης, λοιπόν, είναι εμβρυακά η κριτική της κοιλάδας των δακρύων του δυτικού μεταφυσικού δυισμού μεταξύ ψυχής και σώματος, που φωτοστέφανό του είναι η τεχνητή νοημοσύνη»

Είναι ερώτημα, λοιπόν, και μόνο ερώτημα, ένα ακόμα που θέτω εδώ: απέναντι στο cyborg, την απελευθερωτική μεταβιομηχανική φιγούρα των «τεχνολατρών» και ταυτόχρονα ριζικό κακό του κόσμου των «τεχνοφοβικών», θα μπορούσαμε να σκεφτούμε μια άλλη πολιτικο-θεολογική εκδοχή του, ίσως απελευθερωτική; Το Cyborg της Donna Harraway, σαν ειρωνικό πολιτικό μύθο. Ή πάλι, το cyborg του Antonio Caronia, σαν πεδίο κοινωνικής σύγκρουσης, μία από τις νέες φιγούρες στην οποία μετουσιώνεται η βιοπολιτική προοπτική. Μπορεί, με αυτό τον τρόπο, η έννοια του cyborg να αμφισβητήσει τις ουσιοκρατικές θεολογικές αφηγήσεις, προσφέροντας αντ' αυτών μια υβριδική φιγούρα, που αψηφά τα όρια, αντιστέκεται στην κατηγοριοποίηση; Από τη μια, κοινότητα χωρίς ταυτότητα. Από την άλλη η ελευθερία σαν θεμελιώδης έκφραση του «να έχω δεσμούς», να δεσμεύομαι με αυτόν τον κόσμο, τους ανθρώπους του, τα πλάσματά του. Μια φιγούρα που μπορεί να καταστρέφει την επίπλαστη διάκριση μεταξύ ελευθερίας και επιτήρησης, μιας και – όπως θα μπορούσαμε να συνάγουμε από τον Φουκώ στη Γέννηση της Φυλακής ή τον Ντελέζ στις Κοινωνίες του ελέγχου – τόσο η ελευθερία όσο και η επιτήρηση κατέστη

δυνατό να ανήκουν στο ίδιο πρότυπο διακυβέρνησης. Ακόμα περισσότερο, θα μπορούσε η έννοια του cyborg να υπερβεί τη μεταφυσική των δυαδικών διακρίσεων της δύσης, όπως δημιουργός / πλάσμα ή θεϊκό / ζωικό; Κι αλήθεια, αν όντως υποθέσουμε ότι είναι πεδίο κοινωνικών συγκρούσεων, αντί για μια νέα μορφή αναδυόμενου υποκειμένου, τι θα χρειαζόταν για να συμβεί κάτι τέτοιο, πολλώ δε μάλλον από μια απελευθερωτική σκοπιά; Μου φαίνεται ότι συνιστά ένα ερώτημα που ξεπερνά κατά πολύ το μανταζερίστικο, τελικά, ερώτημα των «αντικειμενικών δυνατοτήτων και κινδύνων», των «υπέρ και των κατά» της τεχνολογικής έρευνας και παραγωγής.

Δεν μπορώ να μπω σε λεπτομέρειες για τις ιδιαίτερες τεχνικές αντιμετώπισης αυτών των ζητημάτων, ούτε στις επιστημολογικές, αισθητικές και πρακτικές διακρίσεις τους. Μπορώ όμως να επιμείνω σε αυτό που αναγνωρίζω ως αδήριτη ανάγκη στους καιρούς μας: ότι χρειάζεται να σκεφτούμε ξανά στρατηγικά. Από την αρχή. Όπως όμως επέμενε η ιταλική αυτονομία: «Το να ξεκινάς από την αρχή, δε σημαίνει να γυρίζεις πίσω». Επιμένω, λοιπόν, στο ότι αυτό που μας λείπει είναι η επανεπίσκεψη σε μια ηθική της διαφοράς, που θα υπερκεράσει τη σημερινή ηθική μας σαν μια βασανιστική συμπτωματολογία της επανάληψης.

Είναι μια τέτοια δυνατότητα έννοια της αποσυντάσσουσας εξουσίαςή η θεϊκή βία του Benjamin; Όχι γιατί είναι μαζική, ανεπανάληπτη και με ασύλληπτη ένταση. Ας μην μπερδεύμαστε, πιστεύω ότι δεν εννοούσε αυτό ο Benjamin στο δοκίμιό του «Προς μια κριτική της βίας» ή στις «Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας», αλλά μια βία που μετασχηματίζει το ευτελές σε υψηλό – όχι με την πλατωνική απόρριψη του τετριμμένου στο όνομα του αιθέριου, αλλά με μια ιδιαίτερη εκδίπλωση: να εμφανίζεται από το πουθενά, χωρίς δικαιολογήσεις ή νόμιμες κρίσεις, εκκινώντας από τις κοινότητες ενάντια στον παρόντα κόσμο, ταυτόχρονα δίπλα μας –μέσα δηλαδή– αλλά και πέραν –έξω, με μία έννοια– εκτελώντας το έργο που ανέθεσε στον εαυτό της: την υπεράσπιση δηλαδή της μορφής ζωής της απέναντι στη μορφή του σημερινού κόσμου που, δίπλα στα εμπορεύματα (ή και πριν καταλήξει να παράγει αυτά) παράγει διαρκώς τα υποκείμενά του ως γυμνές ζωές· για να εξαφανιστεί πάλι, αφήνοντας πίσω όχι ένα πρόγραμμα, αλλά μια συνήχηση.

Αν ξεπεράσουμε τη σημερινή κατάσταση που περιορίζει τη σκέψη στο μέτρο της έκτακτης ανάγκης που κηρύσσει, θα πρέπει (όσο το δυνατόν συντομότερα) να αναλογιστούμε ένα άμεσο πλάνο για το μέλλον, το οποίο ήδη κατοικεί στους φόβους του παρόντος μας. Θα πρέπει να σκεφτούμε ένα «πλάνο σύστασης» της οργάνωσης και των μέσων της, αρχικά σαν ένα οδηγό επιβίωσης «για το τέλος του κόσμου» και τελικά σαν ένα απεδαφικοποιημένο (υπόγειο ή εναέριο) χάρτη για την «αρχή του».

Η οργάνωση ενός εξεγερμένου κόσμου δεν μπορεί να έχει τη μορφή της λειτουργίας του ιού που ξεκινάει από ένα σημείο και μολύνει όλο τον πλανήτη. Η ομοιοστατική μηχανή της δεν μπορεί να είναι μηχανισμός, όπως το κράτος που σφετερίζεται τις μορφές ζωής αναπαράγοντας ομοιόμορφα παντού μια και μοναδική μορφή

προσαρμοσμένη και προσαρμοστική, ώσπου να τον καταλάβει. Η οργάνωση ενός εξεγερμένου κόσμου ίσως χρειάζεται τη μορφή της συνήχησης, τη μορφή ενός κύματος που θα ξεκινάει από κάπου κινητοποιώντας άλλες, μέσω του χαοτικού πολλαπλασιασμού και όχι της αναπαραγωγής του προτύπου.

Είναι η μόνη περίπτωση, που προσωπικά μπορώ να φανταστώ, να αποφύγουμε το δίπολο των τρόμων που περιγράφει η σύγχρονη επιστημονική φαντασία: την εξέγερση των μηχανών απέναντι στους ανθρώπους ή την εξέγερση των ανθρώπων απέναντι στις μηχανές και να φανταστούμε μια κοινή εξέγερση των κόσμων των νομαδικών μηχανών έναντι του κόσμου των μηχανισμών σφετερισμού. Είναι το πιο κοντινό που μπορώ να φανταστώ σε μια έννοια του εμφυλίου πολέμου, που να μην είναι βίαιη στρατιωτική αντιπαράθεση πολιτικών φραξιών για την κατάληψη της κρατικής μηχανής. Αυτό θα μπορούσε, ίσως, να είναι το νόημα της καταστροφής της κοινωνικής μεγαμηχανής που παράγει την κυβερνητική σαν το καλύτερο αποτέλεσμά της, έναντι της αποκαλυπσιακής καταστροφής από την οποία υποτίθεται ότι μας σώζει, μέσα στα πυρετώδη διλήμματα που μας καλούν «να δράσουμε».

Κάτι τέτοιο μας τρομάζει τόσο, όχι γιατί απλά είμαστε εξαρτημένοι/ες από αυτό τον κόσμο, όχι τόσο γιατί το άγνωστο είναι τρομακτικό. Ή, μάλλον, πιο σωστά, αυτά ισχύουν και αποκαθιστούν το μέτρο της κανονικότητας, κυριαρχούν στο βαθμό που η καταστροφή είναι μια στιγμή εξαίρεσης μεταξύ κανόνων, η διαβατήρια τελετή μιας διαδικασίας ώστε να μοιάσουν ο ένας στον άλλο, να κανονικοποιηθούν, να αναπαράξουν τις ομοιότητές τους σε νέες διαφορές, δηλαδή σε νέες (σημαντικές και δευτερεύουσες) λεπτομέρειες. Δεν μπορεί να είναι το ποπ ιντερμέδιο μεταξύ ρυθμών, σαν αποχαυνωτική εναλλαγή «κουπλέ-ρεφραίν-κουπλέ». Αν με κάτι θα μπορεί να μοιάζει, είναι ίσως η τζαζ εκτέλεση ενός κομματιού, που έχει αποσυντεθεί στις μελωδίες του και καταλήγει σε ένα κρεσέντο σπασίματος οργάνων μιας πανκ εκτέλεσης.

Η καταστροφή είναι μόνο η ονομασία που δίνει αυτός ο κόσμος και ο ρυθμός του στον ρυθμό των πολλαπλών κόσμων που επιτίθενται στην επιφάνειά του, διαλύουν τους δεσμούς του και εγκαθιστούν δικούς τους, μυστικούς ή αόρατους και υπόγειους ή μακρινούς, σα να κόβουν τη μηχανική υποστήριξη μόνο για να μάθουμε ότι ο αέρας που τελικά αναπνέουμε δεν είναι μολυσμένος. Η καταστροφή είναι απλά η ελλιπής κωδικοποίηση μιας δημιουργίας που θα σκεφτούμε μόνο αν αναγκαστούμε.

Ανάμεσα στις ευθύνες που μας εγκαλούν, είναι κι αυτό μια ευθύνη: διαφορετική, όμως, από την ευθύνη που φαντασιωνόμαστε ότι υιοθετούμε. Στην πραγματικότητα αναλαμβάνουμε την ευθύνη της κατανάλωσης. Πράγμα πολύ διαφορετικό από την ευθύνη της επιθυμίας μας.

Ποιος θα αναλάβει να πει ότι δεν είναι το ίδιο; Αυτή, θεωρώ ότι θα είναι, τότε, μια πραγματικά στρατηγική διαφορά.

Τη σειρά σχεδιάζει και επιμελείται ο Τηλέμαχος Δουφεξής Αντωνόπουλος

affect

